

Branko BOŠKOVIĆ*

MODERNOST, DRUŠTVO I POJEDINAC: POJAM IDENTITETA U SOCIOLOGIJI ENTONI GIDENSA

UVOD

U vremenu dinamičnosti, kakvu svijet ne pamti i kakva je do sad bila nepoznata, ljudi traže drugačije i nove načine pronalaženja i aktualizovanja sebe i sopstvenih mogućnosti. U novim okolnostima ljudi su primorani da se prilagođavaju promjenama, a onda kada ne mogu, traže drugačije moduse ponašanja koji su prihvatljiviji. Jedan od načina na koji sve češće traže sebe je povezivanje na osnovu identiteta, a istovremeno individualizacija na osnovu distinktivnog i jedinstvenog, što čini osnovu ličnog identiteta.

Koncepcije identiteta su teorijski različito oblikovane, a ovaj rad daje interpretaciju identiteta u radovima Entonija Gidensa. Gidens prvenstveno govori o identitetu u vremenu modernosti, dok kasnije implicitno daje obrise novog identiteta Evrope. Interesantno je da naizmjenično navodi Evropu i Evropsku uniju pa se stiče utisak da ih izjednačava. Ovakav smjer teorijske eksplikacije ima za cilj da na kraju pokaže da je kolektivni identitet buduće Evrope blisko vezan za pojedinačni identitet i da su društvene promjene nemoguće dok svi ne budu svjesni svojih prava i obaveza koje su blisko povezane sa drugima i njihovim mjestom u zajednici.

Rad ima za cilj da pokaže da Gidens vidi identitet u modernosti kao pokretač promjena šireg kolektiviteta, u ovom slučaju Evrope, kroz sticanje svijesti pojedinca o značaju i ulozi sebe u novim okolnostima, u kojima se briga za sebe vezuje za brigu o drugima. U jednom od svojih posljednjih radova, Gidens (2007 b) potvrđuje da je identitet jedno od ključnih pitanja za bu-

* Mr Branko Bošković, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica

dućnost, zajedno sa sigurnošću i raznovrsnošću, čime daje dodatni podsticaj na istraživanje ovog tipa.

Prvi dio teksta posvećen je definisanju pojma identiteta i njegovog značaja, uzimajući u obzir Gidensov teorijski okvir. Drugi dio se bavi problematikom modernosti u Gidensovoj teoriji, dok treći dio govori o ličnom identitetu i promjenama koje nastaju usljed novih okolnosti. Četvrti dio proučava kolektivni identitet koji se kod Gidensa vezuje za Evropu, povezujući lični i kolektivni identitet, te dajući osnov za budući identitet Evrope. S obzirom na to da je literatura upotrijebljena za ovaj rad dominantno na engleskom jeziku, svi citati su prevod autora ovog teksta.

ZAŠTO PRIČAMO O IDENTITETU?

Od trenutka kada je čovjek nastao pa sve do danas, kod ljudi postoji potreba da budu različiti od drugih, a istovremeno i da pripadaju širem kolektivitetu. Individualnost je jedna od ključnih osobina čovjeka koja se manifestuje već od djetinjstva, a posebno dolazi do izražaja u kasnijim fazama života, kada je potreba za ličnim doprinosom više izražena. Sa druge strane, suprotan proces se događa i traje istovremeno, a to je potreba za pripadnošću, koja se jednako manifestuje. Ovo govori u prilog činjenici da u zavisnosti od situacije i okolnosti u kojima se osoba nalazi, različiti načini ophođenja prema okolini proizilaze iz toga. Ono što povezuje sve ove situacije je identitet koji imamo ili koji želimo da imamo.

U navedenim situacijama ili se povezujemo sa drugima ili težimo da se distanciramo od njih, na osnovu obilježja koja su ista ili različita u odnosu na referentnu grupu. „Specifičnost je dodijeljena lokalnom i pojedinačnom kao suprotnom u odnosu na opšte i univerzalno i ograničeno je konkretnim slučajem” (Anthias, 1999: 126). Anthias u ovom citatu govori upravo u prilog definiciji identiteta kakvu daje i Gidens, koji iako ne eksplicitno, ali ga određuje kao svijest o sebi, koja nije unaprijed data, već se gradi diskursivno, pri čemu akter, odnosno individua konstantno radi na sebi i „sopstvenoj biografiji” (Giddens, 1991: 52–3). Stoga je za svrhu ovog rada i razumijevanje Gidensove sociologije prihvatljiva definicija da je identitet „društveno određene individualne realnosti, lično u slučaju pojedinačnog aktera i bezlično u slučaju kolektivnih entiteta” (Weigert, 1986: 165). Nešto širu definiciju pojma daju Burke i Stets (2009), govoreći da identitet daje značenje akteru u zavisnosti od mjesta koje zauzima u konkretnoj situaciji, na osnovu čega se osoba identifikuje kao posebna ili članom određene društvene grupe. Ovakvo određene pojma daje i osnovne teorijske smjernice koje su prisutne kod Gidensa i na

osnovu kojih se u ovom radu koristi pojam identiteta: da je identitet dinamična kategorija koja zavisi od okolnosti u kojima se akter nalazi; da akter može imati više identiteta istovremeno; da identitet bez uzimanja u obzir okoline, tj. zajednice ne postoji; da se identitet uvijek realizuje kroz komunikaciju i značenje koje mu se pridaje.

Za razumijevanje pojma identiteta i njegovog značaja za realnost u kojoj se nalazimo ključna je spoznaja da je identifikovanje sebe i drugih „problem značenja, a značenje uvijek uključuje interakciju: slaganje i neslaganje, sporazum i nesaglasnost, komunikaciju i pregovaranje” (Jenkins, 2004: 4). Odnosno, svaki pokušaj identifikovanja događa se u određenom kontekstu i okolnostima pa se zato i pojam identiteta uvijek može posmatrati kao dio šire cjeline, odnosno uvijek je riječ o društvenom identitetu jer sam od sebe identitet nema nikakvog smisla, što se može smatrati prvom i najvažnijom karakteristikom identiteta. To što jesmo ili što pokušavamo biti ima svoj značaj jedino u širim društvenim odnosima, sa ostalim članovima grupe koja je relevantna u konkretnoj situaciji. Razumijevanje sebe moguće je samo kroz prizmu koja obuhvata i druge koji su u datom trenutku važni za nas. Iz ovoga proizilazi i druga, pa i treća karakteristika identiteta, a to je da je identitet refleksivna kategorija koja zavisi od okolnosti u kojima se nalazimo, odnosno, da uvijek dijelimo više identiteta koji se nekad ispoljavaju zajedno, a nekad odvojeno. Stoga, istovremeno dok se osjećamo članovima nacije u kojoj živimo, možemo dijeliti identitet lokalne zajednice ili pokreta za zaštitu životne sredine kojem smo nedavno pristupili, a sve to dok smo i roditelji i prijatelji, sa kojima se konsultujemo u vezi sa važnim odlukama koje donosimo. Zato se može reći da se identitet manifestuje kroz različite društvene funkcije koje preuzimamo, odnosno da postoji razlika između ličnosti i aktera, odnosno da ista individua samo mijenja i preuzima različite uloge u zavisnosti od trenutka (Burke, Stets, 2009). Ovakav pristup, kakav postoji u teoriji identiteta, značajan je za razumijevanje *ličnog identiteta* u teoriji Entonija Gidensa, koja zaokuplja značajan dio njegove sociologije.

S druge strane, iako smo uvijek u prilici da osjećamo sebe kao individuu, uvijek pripadamo i širem kolektivitetu koji nas uobličava da budemo ono što jesmo, prije svega, imajući u vidu jezik i kulturu. Kroz već naglašenu važnost značenja, tj. nastanka značenja u komunikaciji, jezik je način komunikacije koji daje mogućnost formiranja značenja, a istovremeno kulturno okruženje u kojem se događa komunikacija daje okvir za tumačenje značenja. „Zato što su značenja (odgovori) na objekte i kategorije poznata, formiraju se osnove za očekivano ponašanje drugih” (Burke, Stets, 2009: 16). Ovakva tumačenja u srži su simboličkog interakcionizma, ali, takođe, predstavljaju i dio teorije struk-

turacije, koja je polazište Gidensovog sociološkog pristupa. Iako kolektivnom identitetu ne pridaje direktno toliko pažnje koliko i individualnom, za šta postoji više razloga koji će biti navedeni u nastavku rada, u svojim kasnijim radovima, pogotovo onima koji se odnose na Evropu i njenu budućnost, može se primijetiti da opstanak Evrope vidi u izgradnji zajedničke politike koja će biti podržana kroz ideju Evropske unije. Iako nije riječ o klasičnom kolektivnom identitetu, kakav bi bio nacionalni, već je zasnovan na potpuno drugačijim osnovama, ovaj koncept identiteta Gidens zasniva na konceptu zajednice koja se gradi za dobrobit svih njenih članova.

Entoni Gidens prisutan je u sociološkoj teoriji već skoro pola decenije, dajući doprinos društvenoj teoriji i misli. Već na samom početku, dok je pisao o samoubistvu, a pogotovo kasnije, utemeljujući sopstvenu teoriju, teoriju strukturacije, zauzeo je jedno od najznačajnijih mjesta u evropskoj i svjetskoj sociologiji. Razumijevanje kasnijih Gidensovih radova uslovljeno je poznavanjem teorije strukturacije jer je njome postavio epistemološke okvire kojima će uobličiti svoju društvenu misao. Ipak, čini se da je Gidens najbolji u prepoznavanju značaja određenih pitanja u vremenu u kojem je živio, pa su društvena kretanja i promjene uslovile i mijenjanje pravaca i tematskih zaokreta u njegovim radovima. Baveći se problemima države i društva, kasnije je proučavao modernost i promjene koje je donijela, proučavajući, prije svega, mikronivo – čovjeka kao individuu. Ali kao što je i obično vodio računa o cjelovitosti teorijskog pristupa, tako je i u izučavanju modernosti imao i neizbježan osvrt na društvo kao cjelinu. Kasnije je uslijedio politički angažman, kroz mjesto savjetnika tadašnjeg britanskog premijera Tonija Blera, ali takođe i „teorija trećeg puta”, po kojoj je Gidens postao najviše i prepoznat. Svojom teorijom globalizacije upotpunio je pisanja o modernizaciji i kretanjima savremenog svijeta, a prateći promjene evropskog kontinenta, ne samo politički nego imajući u vidu i mnogo širi okvir, pisao je o budućnosti Evrope i Evropske unije. Posljednja knjiga koju je pisao bila je na temu klimatskih promjena. Sociološka teorija je zahvaljujući Gidensu bogatija za teoriju koja je pokušala da prevaziđe vječiti spor, a to je pitanje šta je „važnije”, društvo ili pojedinac. Gidens je teorijom strukturacije pokušao da pronađe teorijski model kojim bi povezao strukturu i aktere, odnosno pružio okvir u kojem sredina i individua zajedno kreiraju ono što on naziva rutinom i svakodnevnim životom. Upravo u svijesti o sebi i mjestu koje akter ima u društvu, Gidens vidi najvažniji element teorije strukturacije. U stvari, rutinizacija svakodnevnih aktivnosti i interakcija koja iz toga slijedi dovodi do formiranja društvenih odnosa kakvi postoje. Rutinizacija znači da postoji povezanost aktivnosti koje akteri preduzimaju i ovakvo ophođenje omogućava opstanak i prenos kroz prostor i vrijeme (Gid-

dens, 1984). Teorija strukturacije neće biti razmatrana u ovom radu zato što ne predstavlja njegov esencijalni dio, a i zbog ograničenosti prostora.

NASTANAK MODERNOSTI

Ne prihvatajući evolucionizam, Gidens je, prema svom priznanju, blizak diskontinuitetnoj interpretaciji moderne istorije (Giddens, 1987; Gidens, 1998). Pod ovakvim shvatanjem se ne podrazumijeva da tok istorije nije bio bez fundamentalnih promjena, jer su se čak i revolucije pokazale kao manje turbulentne, što je jedna verzija evolucionizma, koja je prisutna kod Dirckema ili čak i Konta, niti socijaldarvinističko stanovište da je istorija vođena sukobima u kojima dolazi do značajnih prekida u različitim etapama (*Ibid.*). Gidens istoriji pripisuje temporalnost kao distinktivnu karakteristiku, na osnovu čega dalje tvrdi da se različite faze razvoja društva (tradicionalno, klasno podijeljeno, industrijsko, moderno, postindustrijsko) mogu posmatrati kao zasebne cjeline, pogotovo kada je slučaj sa poslednje nabrojanim. Zato se moderno društvo posebno izdvaja jer „nastajući na Zapadu ali postajući sve više globalna po svom uticaju, dogodila se serija promjena velikog značaja u poređenju sa bilo kojom drugom fazom u ljudskoj istoriji” (Giddens, 1987, s. 33). Zeman daje sličnu interpretaciju, tvrdeći da se raskid bazira na „neviđenoj brzini i golemom opsegu promjena, što je najvidljivije u fascinantnom razvoju tehnike i tehnologije, i u intrinzičnoj naravi modernih institucija – neke od njih ne postoje u prijašnjim razdobljima” (Zeman, 2004, s. 174).

Ovakav slijed promjena nije nužno bez posljedica koje ne utiču pozitivno na život čovjeka, što je, prema mišljenju Gidensa, najviše uvidio Veber, a nedovoljno Dirckem i Marks, koji su vjerovali da će pozitivne strane ipak nadmašiti ono negativno (Gidens, 1998). U svojoj posljednjoj knjizi Gidens se fokusira na klimatske promjene, ukazujući na značaj problema i istovremeno nudeći određene odgovore kako riješiti problem globalnog zagrijavanja, kao i druge oblike zagađivanja koji dovode do klimatskih promjena. Ova knjiga nije ključna za temu ovog rada ali je, svakako, značajna jer ukazuje na problem koji je opšti i globalan i koji može značajno promijeniti društvene odnose, prevashodno imajući u vidu uticaj prirode. Sve veća mogućnost kontrole prirode ili pokušaja kontrole prirode zbog izmijenjenog načina života u savremenom svijetu dovodi do češćih i više iznenađujućih pojava koje su ranije bile ili slabijeg intenziteta ili ne toliko česte (Gidens, 2009). Zbog toga će biti značajno pratiti tok klimatskih promjena, koje Gidens prepoznaje mnogo ranije (Gidens, 1994. i kasniji radovi).

Gidens modernost smješta u period nakon sedamnaestog vijeka (Gidens, 1998) i vidi je kao izrazito dinamičan period koji se razlikuje u odnosu na predmoderni svijet. Dinamizam modernosti zasnovan je na razdvajanju vremena i prostora. „Uspon modernosti sve više prekida vezu između prostora i vremena i međusobno ih udaljava, podstičući odnose između „odsutnih” jedinki, koje su smještene daleko od bilo koje situacije koja sadrži interakciju licem u lice. [...] [T]o znači da lokalitete potpuno zaposijedaju i oblikuju društveni uticaji koji su od njih veoma udaljeni” (Gidens, 1998, s. 28). Ovo je vidljivo kroz uvođenje univerzalnog vremena, kalendara, reda vožnje i slično, koji predstavljaju standardizaciju, odnosno racionalizaciju društvenog života. Iz ovoga proističe iskorijenjivanje, koje Gidens određuje kao prevazilaženje lokalnog konteksta i povezivanje sa neodređenim vremenom–prostorom (Gidens, 1998). Proces iskorijenjivanja karakterišu stvaranje simboličkih znakova, što je npr. novac, koji postaje univerzalan i prevazilazi pojedinca i društvo bez obzira na lokaciju i nastanak ekspertskih sistema, koji predstavljaju sisteme tehničke ekspertize na osnovu kojih je organizovan društveni život. Da bi ovakav način uređenja društvenih sistema mogao opstati, ključno je da postoji povjerenje koje predstavlja stepen pouzdanosti u osobe ili sisteme, a primarno je vezano za informaciju koja se posjeduje, a ne za moć (Zeman, 2004; Gidens, 1998). Povjerenje postoji kada je prevaziđen određeni stepen rizika, tj. kada su procjene alternative takve da vjerujemo da je odluka da vjerujemo osobi ili određenom sistemu (npr. da letimo avionom iako ne znamo ništa o tome kako taj sistem funkcioniše) ispravna i za nas najbolja.

Osim navedenih, ono što mijenja život u modernosti je refleksivnost. Refleksivnost u modernom vremenu zamjenjuje ulogu tradicije iz ranijeg perioda, iako tradicija u potpunosti ne nestaje (Gidens, 1998). Refleksivnost modernog vremena znači da ljudi stalno preispituju sebe i odluke koje donose, kao i da se društvena praksa stalno mijenja zbog gomilanja novih informacija (Gidens, 1998; Zeman, 2004). Refleksivnost je jedno od ključnih obilježja Gidensove sociologije modernosti jer u potpunosti mijenja identitet čovjeka. Ovo se događa iz razloga što pojedinac postaje sve manje zavisn od zajednice tj. društva kao cjeline iz razloga što individualnost prevazilazi uticaj koji društvo ima na čovjeka. O ovome će biti više riječi u nastavku, ali je najviše vidljivo kroz preobražaj intimnosti jer je ispoljavanje individualnosti u ovom segmentu života posebno vidljivo. Iako je Gidensovo shvatanje intimnosti i promjena koje donosi moderno društvo umnogome kritikovano (Giddens, 1992), okolnosti ukazuju na trend koji će se u praksi pokazati prilično ispravnim. Intimnost postaje osnovni dio ljudskog identiteta (*Ibid.*) ali upravo iz tog razloga ljudi su prepušteni samima sebi, što Gidens ne vidi kao loše, već samo govori o po-

sljedici da su oslobođeni pritiska društva u situacijama kada odlučuju o svojoj sudbini, npr. u odnosu sa partnerom. Zato su prinuđeni da svakodnevno grade sami sebe i da grade sopstveni identitet refleksivno (Giddens, 1991, 1992, 1994 b). Ovakvo poimanje modernosti dovelo je to toga da više ne postoje sigurnosti u nauci, da ništa ne može biti dokazano, a da tamo gdje su ranije bili odgovori sada stoje pitanja (Zeman, 2004).

Modernost karakterišu četiri institucionalne dimenzije: kapitalizam, industrijalizam, nadziranje i kontrola nad sredstvima prinude. Ovakvo institucionalno uređenje dovodi do toga da ljudi danas žive u stvorenom okruženju, koje jeste fizičko, ali nije sasvim prirodno (Gidens, 1998). Prethodno navedena obilježja modernosti imaju za posljedicu to da modernost sve više postaje globalna. Nacionalna država više nije u mogućnosti da apsolutno kontroliše sopstvenu teritoriju i granice, a bez obzira na veličinu države, modernost prevazilazi granice te države. Globalizacija, ipak, nije jednosmjernan tok, jer promjene nastaju konstantno, u dodiru globalnog i lokalnog (Zeman, 2004). Dimenzije globalizacije su: svjetska kapitalistička ekonomija, sistem nacionalnih država, svjetski vojni poredak i međunarodna podjela rada (Gidens, 1998, s. 74). U kontekstu modernosti i identiteta, ključna posljedica globalizacije je sve veće širenje informacija i znanja koje neminovno mijenjaju način života ljudi i njihove međusobne odnose. Ovo je u određenom smislu blisko Kastelsovom razumijevanju modernog društva kao umreženog društva koje mijenja identitet pojedinaca i društvenih grupa kao posljedicu globalizacije (Kastels, xxx). Ključno je da identitet nužno „pati” i mijenja se usljed sve većih uticaja sa strane, ne samo iz najbližeg okruženja.

MODERNOST, VISOKA MODERNOST ILI POSTMODERNOST

Modernost je zasnovana na promjeni, čak na konstantnim promjenama i iz tog razloga proizilazi i kompleksnost modernog svijeta. „Multidimenzionalni moderni svijet je u konstantnom procesu obnove i reprodukcije u kojem je potencijal za mijenjanjem prisutan u svakoj interakciji” (O’Brien, 1999, s. 23). Ovakvo stanovište je epistemološki zasnovano na teoriji strukturacije, da je struktura ono što omogućava reprodukciju i opstanak, kao i promjene. Međutim, da li smo na ovaj način prevazišli modernost? Gidens vjeruje da još uvijek ne živimo u postmodernosti jer nijesmo u vremenu novog društvenog poretka koji se potpuno razlikuje od modernosti (Gidens, 1998). Opadanje moći i uticaja Zapada, kao dijela svijeta u kojem je modernost došla do vrhunca, nije posljedica slabljenja institucija modernosti već nastaje zbog njihovog globalnog širenja (*Ibid.*).

Postmodernost je moguća i „biće institucionalno složen [sistem], i on se može okarakterisati [...] da predstavlja kretanje ‚s one strane modernosti’” (Gidens, 1998, 156). Postmodernost u ovom smislu bi karakterisali: višeslojna demokratska participacija, postoskudni sistem, humanizacija tehnologije i demilitarizacija (*Ibid.*). Za opstanak ovakvog sistema biće potrebna mnogo bolje koordinacija i povezanost, što znači da će saradnja između država i drugih aktera, prevashodno civilnog društva i međunarodnih organizacija i korporacija, biti znatno veća. Osim toga, sve veća kontrola će biti neophodna kako bi se smanjili rizici i zloupotrebe. U ovom smislu biće neophodno voditi računa o rizicima koji mogu imati teške posljedice u periodu modernosti a to su: rast totalitarne vlasti, slom mehanizama ekonomskog rasta, nuklearni sukob velikih razmjera i propadanje prirodne okoline ili ekološka katastrofa (Gidens, 1998).

Međutim, između onoga što je bilo i onoga što može biti stoji ono što jeste, a to je visoka modernost. Nastanak visoke modernosti Gidens dovodi u vezu sa medijima i njihovim sve većim uticajem. Modernost je sve više zasnovana na rastućoj oslonjenosti na štampane tekstove i elektronski signal (Giddens, 1991). Posredovanje iskustava i njihovo prenošenje u modernom vremenu je direktno vezano za sve veći uticaj institucija modernosti, pa čak i više, za širenje njihovog uticaja. Ove vrste medija imaju mogućnost prevazilaženja granica, bilo vremenskih bilo prostornih i zbog toga je njihov uticaj toliko bitan. Posredovanje iskustva ogleđa se u dva procesa: kada događaj prevaziđe svoju lokaciju, tj. kada mediji u potpunosti počnu da prenose i daju različite slike događaja, veza sa mjestom događaja skoro da nestaje, što Gidens naziva kolaž elekta; miješanje udaljenih događaja u svakodnevnu svijest, što ne znači da određeni događaj uvijek u našoj svijesti dobija značajnu pažnju i da mu posvećujemo određeno vrijeme (Giddens, 1991). Ovo je značajno jer može dovesti do inverzije realnosti, „da stvarni objekat ili događaj, kada se sa njim susretnemo, izgleda manje konkretnim nego što je njegova slika iz medija” (Giddens, 1991, s. 27). Osim toga, sve su češće slike situacija koje su rijetke u svakodnevnom životu, a koje možemo svakodnevno pratiti u medijima (*Ibid.*). Ovakvo shvatanje medija i uticaja medija blisko je Bodrijarovom shvatanju hiperrealnosti, u kojem u stvari mediji određuju značaj i mjesto događaja, te da slika o događaju definiše sam događaj.

Visoka ili kasna modernost odlikuje se mogućnošću širenja znanja i informacija, odnosno dostupnošću informacija svima, što je posljedica sve većeg uticaja i značaja medija. Potpuna racionalizacija nije se pokazala mogućom (Giddens, 1991; Gidens, 1998; Zeman, 2004), pa zato aktivnosti koje preduzimamo nijesu unaprijed određene, tj. nemaju unaprijed određen ishod već su otvorene i mogu se mijenjati, što je posljedica refleksivnosti modernog vremena. U periodu visoke modernosti refleksivnost je dovedena do vrhunca. Bu-

dućnost se refleksivno organizuje „u sadašnjosti na način što obilje znanja teče u okruženju o kojem je takvo znanje i nastalo – isti proces koji, na očigledno paradoksalan način, često zbunjuje očekivanja koja su od tog znanja nastala” (Giddens, 1991, s. 29). Proračun rizika i stepen povjerenja se stalno dodatno provjeravaju, uzimajući u obzir različite faktore koji se u različitim momentima smatraju značajnim. Načini izgradnje povjerenja su drastično izmijenjeni jer su ekspertska znanja dostupna svima. Sve ovo doprinosi „odbjeglosti” modernosti i usmjereno je konstantnom unapređivanju i efektivnosti, što ne dovodi uvijek do pozitivnog ishoda, iz već navedenih razloga. U suštini, život u vremenu visoke modernosti izgleda kao vožnja juggernauta (sanskrt). „Prema Gidensovoj interpretaciji tog simbola, riječ je o vozilu goleme snage, kojim ljudski rod može upravljati samo do određene mjere, pa ono neprekidno prijeti potpunim otimanjem kontroli” (Zeman, 2004, s. 203). Poseban je problem što se čini da ima stabilnu putanju, ali zbog čestih i naglih skretanja, mnogi putnici ispadnu i stradaju (*Ibid.*).

LIČNI IDENTITET U SAVREMENOM DOBU: ŽIVOTNI STILOVI U IZMIJENJENIM OKOLNOSTIMA

Modernost, ili visoka modernost, potpuna je novina i iz korijena je izmijenjen život ljudi. Potpuno novi obrasci ponašanja, uslovljeni već objašnjenim pojavama koje je donijelo moderno doba nužno su uticali i na to kako ljudi vide sebe i prevashodno kako grade sebe kao ličnost. Globalizacija je dovela do miješanja lokalnog i globalnog i načini prihvatanja sadržaja koji se međusobno miješaju utiču na razumijevanje svijeta i ljudi oko sebe pa često dovode do nerazumijevanja, iz razloga što promjene mogu biti nagle i suviše kompleksne. Za razliku od tradicionalnih društava u kojima su tranzicije bile manje problematične, iz razloga što su uvijek bile utemeljene u već utvrđenoj društvenoj praksi i običajima koji su diktirali uslove i načine ponašanja ljudi, u modernosti to više nije moguće jer individua mora da se oslanja samo na sebe. Osim toga, stalne promjene u okruženju navode na to da uvijek mora postojati prilagođavanje novim okolnostima, što dodatno otežava proces izgradnje ličnosti, odnosno izgradnje ličnog identiteta.

Razmatrajući problem ličnog identiteta u modernosti, Gidens se oslanja na psihologiju i pozajmljuje značajan dio pojmova iz psihološke teorije. U skladu sa dinamičkim shvatanjem razvoja individue, Gidens polazi od toga da svi posjedujemo ontološku sigurnost koja se ispoljava kroz prihvatanje okolnosti koje nas okružuju, onakve kakve jesu, tj. kroz izgradnju povjerenja u ljude i institucije. Svakodnevni život i aktivnosti doprinose izgradnji povjerenja. Osoba

već kao odojče počinje da gradi povjerenje na osnovu odnosa prema roditeljima, posebno prema majci. Dijete gradi odnos povjerenja prema majci i postaje svjesno nje, čak i kada nije prisutna fizički ona postoji. Povjerenje se kasnije vezuje i za kreativnost jer kroz rutinizaciju aktivnosti stičemo mogućnost da budemo pripremljeni na različite vrste novina koje nas mogu zadesiti, u suprotnom može doći do poremećaja ličnosti (Giddens, 1991).

Gradeći povjerenje u druge kroz svakodnevnu rutinu, osoba izgrađuje sebe tj. svoj identitet. Gidens lični identitet (*self-identity*) vidi kao reflektivnu svijest o sebi, koja nije unaprijed data, već se konstantno izgrađuje i održava, gradeći sopstvenu biografiju koja ima kontinuitet kroz vrijeme i prostor (Giddens, 1991). Lični identitet može imati samo osoba koja je svjesna sebe, koja je sposobna da komunicira, koja može da prevaziđe probleme sa kojima se svakodnevno srijeće i koja se smatra vrijednom (*Ibid.*). Gidens se značajno oslanja na Gofmana i etnometodološki pristup Garfinkela kada govori o načinu na koji se održavaju i grade biografije, naglašavajući značaj prepoznavanja predstave i nesigurnosti ako do toga dođe, a sve kroz rutinizaciju svakodnevnih aktivnosti. Na ovaj način izbjegava se osjećaj krivice ili stida, što može dovesti do zamišljanja lažnog sebe, što za posljedicu ima nesigurnost i nemogućnost održavanja sopstvenog identiteta i ontološke sigurnosti.

Visoka modernost sa sobom nosi mogućnosti izbora, što se posebno očitava u reflektivnoj organizaciji svakodnevnog života. Kroz veliki broj mogućnosti u raznim aspektima dnevne rutine i aktivnosti koje osoba preduzima, ona izgrađuje određeni životni stil, koji se u određenom smislu i nameće jer je biranje konstanta ljudskog obitavanja. Životni stil je „određeni skup aktivnosti koje individua preduzima, ne samo zato što tako ispunjava korisne potrebe, već zato što na taj način materijalizuje određeni narativ ličnog identiteta” (Giddens, 1991, s. 81). Svako za sebe bira životni stil, reflektivno se definišući iznutra, a ne spolja, što znači da odluke koje donosimo govore o tome ko smo tj. identitetski nas određuju. Kao što je već naglašeno, u vremenu visoke modernosti svako je slobodan da bira svoj *narativ*, ali ta sloboda nije apsolutna jer okruženje u kojem se nalazimo sužava izbor. Iz tog razloga Gidens vrijeme visoke modernosti određuje kao dvosjekli mač, zato što osobe imaju veliki broj mogućnosti koje im se pružaju u procesu samodefinisanja, ali to, svakako, nije neograničen i nekontrolisan izbor koji nema uvijek pozitivan ishod.

KRIZA IDENTITETA U PERIODU VISOKE MODERNOSTI?

Gidensova koncepcija ličnog identiteta nerazdvojna je od razumijevanja modernosti, posebno visoke modernosti, jer sve već navedeno govori o tome

koliko je ovaj period distinktivan u odnosu na sve ranije epohe i tipove društvenih sistema, pa samim tim i na sasvim drugačiji način utiče na život ljudi. Samim tim, međusobni odnosi su znatno izmijenjeni pa i ljudi grade sopstveni identitet na drugačijim osnovama. Gidensova koncepcija modernosti i ličnog identiteta je pretrpjela i dosta kritika i ovdje će biti iznesene glavne zamjerke. O'Brien (1999) prvo, pozivajući se na radove Waernessa (1984), govori o „preracionalizovanoj” koncepciji društvenog aktera. Isuviše sposobni akteri koji se sami snalaze u vrtlozima modernosti nijesu toliko socijalizovani, koliko Gidens tvrdi, da bi mogli tako lako da rješavaju sve probleme na koje nailaze, a u vremenu visoke modernosti ih je sve više. Previše racionalizovana individua nije koncept koji je teorijski, a pogotovo empirijski održiv, iako Gidens na više mjesta (Giddens, 1991, pure rel, posl modern) govori o krizama u životima ljudi, koje postaju sve češće. Drugo, O'Brien (*Ibid.*) takođe navodi da je ovakva koncepcija ličnog identiteta u stvari bezlična (*self-less*). Ovo iz razloga što refleksivnost na kojoj se lični identitet gradi dovodi do izdvajanja individue iz širih društvenih okvira. Ovakav pristup okreće Gidensovu teoriju naopačke, jer raskida dualnost struktura, što je jedan od osnovnih principa teorije strukturacije i predstavlja dualizam strukture. Treće, Gidensovo shvatanje modernosti nema adekvatnu teoriju moći, odnosno ne pruža dovoljno da bi teorija bila održiva. Određivanje moći, tj. lociranje moći i odnosa moći važnije je od međusobnog razumijevanja aktera, za šta Gidens ne pruža dovoljno odgovora (O'Brien & Harris, 1999).

Ovakvo shvatanje identiteta u modernosti je takođe odstupanje od klasičnih socioloških teorija formiranja identiteta i zanemaruje značajne psihološke teorije, pogotovo o emocijama (Bendle, 2002). Identitet postaje isuviše elastičan pa samim tim može postati skoro i nebitan jer se svakodnevno gradi ili mijenja. Nedovoljno psihološki utemeljena teorija na ovaj način generalizuje pojam identiteta i pojednostavljuje ga (*Ibid.*). Mestrovic kritikuje Gidensa da ovakvom koncepcijom identiteta stvara idealizovanu verziju ljudskog okruženja u kojem je ličnost idealizovana (Mestrovic, 1998). Elliot dodaje da Gidens ne pridaje dovoljno značaja nesvjesnom, kao dijelu ličnosti koji igra značajnu ulogu u vremenu modernosti i načinu na koji modernost utiče na formiranje ličnog identiteta (u: Bendle, 2002).

Na kraju, možda i najznačajnija kritika Gidensove teorije modernosti, prije svega visoke modernosti i promjena koje ona donosi je da je ovakva koncepcija *Zapadni projekat*. Jedan broj kritičara ovo posebno zamjera Gidensu kada govori o čistoj vezi kao konceptu koji je distinktivan za modernost i koji postaje preovlađujući (Jankowiak, Fischer, 1992; Gross, 2005; Mulinari & Sandell, 2009), ali istovremeno se isto može tvrditi i za cijelu teoriju. Svijet ni-

je bio, niti je još uvijek, dostigao isti ili makar sličan stepen razvoja, ekonomski, politički kulturno ili na bilo koji drugi način. Iako Gidens ni ne pokušava da nametne svoju teoriju kao globalnu, ostaje velika praznina van domašaja zapadnog svijeta jer su koncepti organizacije svakodnevnog života zasnovani na različitim principima. Dovoljno je imati na umu uticaj tradicije i religije te politike, pa vidjeti koliko je modernost u svojim dimenzijama još uvijek daleko od ostatka svijeta.

OD POJEDINCA KA DRUŠTVU: LIČNI I KOLEKTIVNI IDENTITET

Kako je i ranije pratio dešavanja i uvijek bio fokusiran na teorijski značajne rasprave u društvenoj teoriji, tako početkom i sredinom devedesetih godina prošlog vijeka Gidens postaje sve više orijentisan na teoriju trećeg puta i Evropsku uniju i njenu budućnost. Ovakav zaokret nije bio odjednom jer još u ranijim radovima (Giddens, 1984, 1987) Gidens prepoznaje značaj kolektiviteta, u različitim kontekstima i teorijskim okvirima. Već nastankom modernosti, sve više je prisutna emancipacija ljudi, prevashodno od dogma koje su regulisale svakodnevni život ljudi. U novijem vremenu emancipatorske politike sve se više odnose na oslobađanje ljudi od prošlosti i mogućnosti slobodnog razmišljanja i uređenja budućnosti, te oslobođenju od nelegitimne dominacije drugih grupa i ličnosti (Gidens, 1991). U ovakvom shvatanju emancipatorskih politika pristuna je određena doza marksističke misli što, međutim, i sam Gidens priznaje. Najvažnije je, ipak, da je već ovdje prepoznata neophodnost za jednakošću i slobodom, kako bi osoba mogla potpuno slobodno da se samorealizuje.

Gidens vjeruje da samo emancipacija, u gorenavedenom smislu, nije dovoljna pa zato uvodi pojam *životnih politika*. Životne politike se tiču političkih pitanja koja su direktno vezana za proces samoaktuelizacije u posttradicionalnom kontekstu, gdje se globalni uticaji miješaju sa refleksivnom projekcijom sebe (Giddens, 1991). Nekoliko je ključnih pitanja koja spadaju u životne politike, a koje je nametnula visoka modernost: problem prevelikog miješanja ekspertskih znanja u prirodu, biološka reprodukcija, globalizacija, lični identitet (*Ibid.*). Dosadašnje vođenje politike, koje je bilo isključivo u domenu države-nacije, više neće biti moguće i efektivnost životnih politika biće moguća isključivo u saradnji države sa drugim akterima, npr. društvenim pokretima koji dobijaju sve veći značaj pri artikulaciji problema sa kojima se moderno društvo srijeće. Današnje društvo je prvo istinski posttradicionalno (što je prema Gidensu prihvatljiviji termin od postmodernog), a izdvaja se po tome što tradicije imaju drugačiju ulogu, jer se stalno susrijeću pa se zbog toga mo-

raju „deklarirati” (Giddens, 1994). Ovakva kretanja dovode do nastanka novih tradicija, ali i do fundamentalizma.

Ovdje neće biti previše prostora posvećeno demokratiji, sistemu političkog uređenja koji Gidens vidi kao jedini mogući, u kojem ljudi mogu doživjeti emancipaciju i ostvariti sebe zato što je zasnovana na slobodnom izboru vlasti. Kratak osvrt će biti dat samo na pojam dijaloške demokratije, koju Gidens smatra modelom za budućnost. Dijaloška demokratija ima za cilj širenje kulturnog kosmopolitizma i autonomije i solidarnosti (Giddens, 1994), a ljudi se pripremaju za ovaj oblik demokratije već kroz odrastanje i veze, bilo sa članovima porodice, bilo intimne, jer su zasnovane na istim principima (Giddens, transform). Dijalog podrazumijeva partnere čija su prava i obaveze jednaki i jednako su zaštićeni, pa na ovim principima treba zasnivati i demokratiju, ali što je još važnije – institucije koje treba da odigraju važnu ulogu u procesu izgradnje demokratskog društva. Upravo u ovim ciljevima Gidens će kasnije i vidjeti budućnost Evropske unije i način na koji ona treba dalje da se izgrađuje. I ovdje, kao i ranije, ključno će biti povjerenje koje se, takođe, izgrađuje reflektivno.

EVROPSKI IDENTITET: BLAGOSTANJE KAO OPŠTA VRIJEDNOST

Briga o ne samo ekonomskom već i o društvenom razvoju, jedno je ključnih obilježja integracija na evropskom kontinentu (Adnett & Hardy, 2005). Ovo je posebno vidljivo od nastanka Evropske ekonomske zajednice pa sve i do danas. Sumnja u tržište i pokušaj nalaženja optimalnog i održivog rješenja za razvoj, prevashodno ekonomski, obilježili su Evropu (misli se na Zapadnu Evropu, danas na Evropsku uniju, a Gidens istovremeno koristi oba pojma). Različiti socijalni modeli su nastali na ovaj način (više u: Esping–Andersen, 1990), ali je ključna potreba da se ekonomsko-političko uređenje u državi uredi na način da što veći broj ljudi bude obuhvaćen politikama zaštite, prevashodno socijalnom politikom, imajući u vidu, takođe, težnju za jendakošću.

Država blagostanja nastala je na nekoliko strukturnih osnova: da bi se stvorilo društvo u kojem plaćeni rad ima centralnu i definišuću ulogu, država blagostanja je uvijek nacionalna država, nastala kao pokušaj upravljanja rizicima (Giddens, 1994). Zlatno doba države blagostanja baziralo se na punoj zaposlenosti, što je imalo za posljedicu mali broj onih koji su bili ugroženi. Danas je model stalnog i trajnog zaposlenja sve manje održiv zbog toga što raniji stepen produktivnosti nije ostvariv, niti razvoj može biti jednako brz usljed niza strukturnih faktora koji smanjuju kontrolu nacionalne države nad sopstvenom ekonomijom, što je posebno podstaknuto procesom glo-

balizacije. Klasična, kejnzijanska država blagostanja, postala je neodrživa već tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka zbog neprilagodljivosti novim okolnostima, a pad socijalizma je dodatno podstakao potrebu za promjenama, tražeći fleksibilnost u svijetu koji je sve manje stabilan (Bošković, 2011). Gidens u novoj, aktivnoj državi blagostanja vidi budućnost Evrope i na njenim osnovama gradi joj identitet. Iako se ne poziva direktno na ovakav evropski identitet, vrijednosti evropskog socijalnog modela su osnova budućeg identiteta na kojem Evropa treba da se gradi i da se izdvaja od ostatka svijeta.

Tradicionalna država blagostanja više nije u mogućnosti da ispuni očekivanja i zadatke koji se od nje očekuju. Iz tog razloga Gidens govori da je država koja omogućava (*enabling state*) model koji je na duže staze neodrživ zato što daje mogućnosti, ali ne nudi dovoljno nakon toga, odnosno odgovornost države se završava onog trenutka kada izgleda da ljudi mogu da žive sami, bez daljeg uticaja (Giddens, 2007). Iako je pružanje mogućnosti jednako važno i danas, model koji bi trebalo da bude aktuelan i koji je održiv je država koja osigurava (*ensuring state*) zato što je riječ o regulatornoj državi, a regulacija se odnosi na postizanje pozitivnih ciljeva, a ne samo postavljanje ograničenja (*Ibid.*). U ovom kontekstu Gidens insistira na prevazilaženju države kao jedinog aktera, ekonomskog, političkog i socijalnog, već je vidi kao jednog od više aktera, ali koji treba da ima najveći uticaj i da vodi računa o svojim građanima. Često naglašavajući globalizaciju kao jedan od procesa koji obilježava vrijeme u kojem živimo i koji je realnost koju moramo prihvatiti, Gidens se priklanja onima koji vjeruju da država nije izumrla i da će i dalje igrati značajnu ulogu (Gidens, 2005), a to se pogotovo odnosi na Evropu, odnosno Evropsku uniju.

Iz razloga sve većih raznolikosti koje su prisutne u državama-članicama EU, a koje se ogledaju u ekonomskoj moći, stepenu razvijenosti, kulturnojezički i slično, građani EU moraju biti zaštićeni od strane država u kojima imaju svoja prava, indirektno gradeći zajednički identitet. Govoreći o socijalnim promjenama koje su dovele do potpuno izmijenjenog načina života, Gidens nabraja sljedeće: manje poslova koji su sigurni, drugačija distribucija rizika i mogućnosti, neke društvene grupe su ranjivije od ostalih, stariji dobijaju veći dio bogatstva i prihoda prosječno, Big-Mek poslovi nude slabiju ili nikakvu karijeru, diplome dobijaju primarni značaj, etničke manjine su ugroženije, položaj žena se mijenja i njihov prihod postaje sve značajniji, današnje društvo je mnogo mobilnije, starenje mijenja svoju prirodu (Giddens, 2007 a). Implikacije svih ovih promjena su velike i preobimne za širu eksplikaciju ovdje, ali Gidens zaključuje da je glavni cilj izbjeći društveno isključivanje, koje ne znači samo biti ekonomski ispod određenog nivoa, što za posljedicu ima nemogućnost aktivne participacije u društvenom životu, već i više od toga, pogoto-

vo danas kad su neke grupe ranjivije od drugih (npr. radnici koji nijesu školovani ili etničke manjine) (*Ibid.*). Zato je neophodno težiti društvenoj pravdi, pod kojom se podrazumijeva smanjivanje velikih društveno-ekonomskih razlika i stvaranje jednakih šansi, što uključuje i društvenu zaštitu.

Sve ovo podrazumijeva nove principe funkcionisanja države blagostanja, koja će biti zasnovana na drugačijim principima i imati drugačije ciljeve, a „prioritet je investiranje u ljudske i kognitivne kapacitete koji imaju za cilj promovisanje individualnih mogućnosti, a ne naknadno djelovanje” (Diamond & Giddens, 2005, s. 105). Egalitarizam koji je ranije promovisan nije održiv u današnjim okolnostima i imajući u vidu sve promjene koje karakterišu društveno-ekonomske odnose, Evropa ili Evropska unija trebalo bi da počiva na „novom egalitarizmu” koji podrazumijeva: proširenje, produktivnost i efikasnosti ekonomije jer je jedino tako moguće uticati na duže staze na redistribuciju prihoda i bogatstva; izjednačavanje životnih šansi koje će se kretati ka gore, a ne ka dolje, imajući u vidu raznolikost sadašnjeg društva; uticaj globalizacije je isuviše veliki i zato je neophodan novi pristup kulturnoj i etničkoj raznovrsnosti i društvenoj solidarnosti, imajući u vidu državu blagostanja; prava se vezuju za obaveze i nijesu bezuslovna; insistiranje na otvaranju mogućnosti, a ne naknadnoj redistribuciji (Diamond & Giddens, 2005).

Budućnost Evrope Gidens vidi, prije svega, u odgovornosti kao primarnom cilju koji svi građani treba da razvijaju kod sebe, jer država više nije u mogućnosti da pruža bezuslovnu podršku. Zato je novi identitet Evropske unije zasnovan na odgovornosti i solidarnosti koje bi trebalo da se stvaraju kroz novu državu blagostanja. Samopoštovanje i odgovornost treba da stvore autonomnu individuu koja je svjesna da mora ulagati u sebe i da je to jedini način da bude odgovorna i za druge. Intervencija države treba da bude takva da podstakne pojedinca da radi na sebi i na taj način uveća sopstvene mogućnosti i aktivizam (Giddens, 2007 a). Polazeći od principa na kojima je zasnovan novi egalitarizam, država blagostanja mora biti utemeljena na: politikama zasnovanim na preventivnom djelovanju i investiranju u ljudski kapital; na uzimanju u obzir promjena životnih stilova; povećanju solidarnosti; pravima direktno povezanim sa obavezama; pružanju većih prava korisnicima socijalnih usluga; politikama zasnovanim na tranzicionim problemima ljudi; davanju većeg značaja višem obrazovanju (*Ibid.*).

NASTANAK NOVE EVROPE

„Uobičajeno” traženje identiteta na poljima ili aspektima života koji su mnogo povoljniji za to, kao što su jezik, kultura, nacionalnost, religija i sl.,

igraju i dalje značajnu ulogu u životima ljudi, u većem ili manjem obimu, i Gidens to svakako ne poriče u svojim tekstovima. Međutim, njegov pogled u budućnost Evropske unije i Evrope uzima u obzir druge faktore, koji su u prethodnom dijelu teksta izneseni. Identitet Evrope treba graditi na kriterijumima koji nijesu ili su manje prisutni u drugim djelovima svijeta i koje Evropa treba da ima kao primjer za ostale. Dok neki govore o identitetu Evropske unije koji treba graditi na različitosti kao osnovnoj vrijednosti (npr. Blokker, 2008; Sassatelli, 2009), Gidens vjeruje da je briga svih o sebi i drugima najvažnija i da kroz izgradnju solidarnosti na osnovu odgovornosti i zaštite prava treba graditi novo, pravednije društvo. Okolnosti u kojima se nalazimo potpuno su drugačije od svega sa čim smo imali prilike ranije da se srijecemo, pogotovo imajući u vidu globalizaciju koja utiče na sve sfere života (Gidens, 2005), pa se i ljudi moraju ophoditi prema drugima drugačije. Novi evropski identitet je vrlo dinamičan jer zahtijeva veliko požrtvovanje od svih i, prije svega, svijest o međusobnoj povezanosti, pogotovo kada su u pitanju socijalna pitanja kao što su zapošljavanje, tržište rada, položaj žena i sl. (Giddens, 2007 a). Država više nije primarni akter i građani preuzimaju odgovornost na sebe, pokazujući na taj način da žele da učestvuju u stvaranju nove Evrope, koja treba da bude pravednija prema svima.

Identitet Evrope se gradi na društvenoj solidarnosti koja ima tri dimenzije: psihološku, koja se ispoljava kroz brigu prema ostalima, pogotovo starijima; ponašanje, koje podrazumijeva civilizovano ponašanje, pogotovo na javnim mjestima, imajući kosmopolitske vrijednosti kao krajnje; strukturalnu, koja podrazumijeva integrisanost zajednica (Giddens, E gl, 113–4). Ovako shvaćena solidarnost prožima sve sfere života ljudi, od svakodnevnih, bezličnih kontakata na ulici do susreta sa drugim kulturama, čak i u potpuno apstraktnom smislu (*Ibid.*). Solidarnost zasnovana na prethodno navedenim temeljima, te uzimanje u obzir svih prava i odgovornosti koje imaju svi članovi zajednice, treba da da pozitivan ishod, imajući u vidu različite životne stilove koji su sve više prisutni. U ovom kontekstu, povezivanje starih i mladih, kroz mehanizme koji će olakšati tranziciju kroz različite periode života, treba da bude jedan od glavnih ciljeva. Na ovaj način se odgovornost dijeli na sve i svako preuzima svoj dio, potpuno svjestan prava i obaveza koji ga čekaju.

Stvaranje identiteta Evrope na ovakvim temeljima je izrazito komplikovano jer podrazumijeva političko ujedinjavanje članica Evropske unije u sve težoj ekonomskoj situaciji. Gidens je pokušao da poveže političke i ekonomske probleme savremene Evrope, tražeći najoptimalniji način za rješavanje ključnih pitanja za koje je vrijeme pokazalo da su aktuelna i značajna. Ekonomska kriza koja je uslijedila samo je pogoršala ekonomsku situaciju u EU, a rješe-

nja su bila usko povezana sa političkim odgovorima na krizu. Na kraju, stvaranje identiteta na ovaj način usko povezuje pojedinca i zajednicu, i to čak ne zajednicu usko shvaćenu, kao lokalnu, već zajednicu svih jer je nemoguće govoriti o izolovanim problemima s obzirom na sve jače društveno-ekonomske veze između država-članica, pa i šire. Ovakav identitet je vrlo problematičan jer se gradi na krhkim osnovama koje su često apstraktne i mnogima sasvim nebitne jer solidarnost još uvijek ne obuhvata sve tri gorepomenute komponente. Međutim, kriza i neželjeni efekti su pokazali da bez obzira na nacionalnost, etničku ili jezičku pripadnost, problemi jedne države članice EU su problemi svih država članica. Konačno, cijela Gidensova teorija evropskog identiteta, zasnovanog na blagostanju, solidarnosti i jednakosti proizašla je iz teorije trećeg puta (više u Giddens, 2008) koju je osmislio za Laburističku partiju kada je osvojila vlast 1997. godine i u mnogim aspektima je samo dalja razrada ovog programa. Shvatajući da treći put treba da prevaziđe granice Britanije (Giddens, 2003, 2007 a, 2007 b), Gidens je pokušao da napravi mnogo veći i sveobuhvatniji projekat koji bi obuhvatio cijelu Evropsku uniju. Povezujući lokalno i nacionalno sa nadnacionalnim, lično sa širim interesima i potrebama, ovakva teorija identiteta Evrope gleda daleko u budućnost, imajući u vidu da je teško održiva bilo gdje drugdje u svijetu, a opet da daje primjer ostalima kako da kod članova sopstvenih zajednica probude što jači osjećaj pripadnosti, koji je okrenut spolja a ne ka unutra da teži zatvaranju.

ZAKLJUČAK

Svako razmišljanje o vremenu i prostoru u kojem živimo podrazumijeva uzimanje u obzir okolnosti, odnosno kontekst u kojem se data aktivnost odvija ili osoba nalazi. Odnosno, sticanje potpune slike uvijek zavisi od razumijevanja uzroka koji dovode do određene pojave. Vezano za problem identiteta, nemoguće je razgovarati na ovu temu bez razumijevanje šireg društvenog konteksta i vremena. Čini se da je doprinos Gidensa ovdje više nego značajan, jer govoreći i o ličnom i o kolektivnom identitetu uvijek prvo daje okvir u kojem se događaju društvene promjene, da bismo mogli da shvatimo zašto se ljudi ponašaju na određeni način.

Modernost je po svemu najrazličitije doba od svih prethodnih i iz korijena mijenja ponašanje ljudi. Individualnost koja se gradi refleksivno definiše čovjeka i njegov identitet pa samim tim i odnos prema drugima. Društvena regulacija i dalje postoji, ali je u potpunosti promijenila prirodu i svrhu, što dodatno utiče na drugačije shvatanje sebe i sopstvenog mjesta u društvu. Ljudi su primorani da stalno grade sebe i svoje „biografije” i prilagođavaju se novim

okolnostima. Gidens vjeruje, ipak, da veća autonomija na znači istovremeno i bolji i kvalitetniji život pa upozorava i na negativne strane.

Izgradnja ličnog identiteta je proces koji ne teče sam od sebe i direktno je vezan za okruženje, a Gidens, vjerujući u Evropu kao bastion slobode i prosperiteta, pokušava da nađe najoptimalniji model zajednice za budućnost – imajući u vidu sve prethodno rečeno. Buduća Evropa mora biti zasnovana na poštovanju autonomije svakog pojedinačno, ali isključivo kroz ispunjavanje obaveza koje imamo jedni prema drugima. Ovakav odnos omogućava ostvarivanje prava, ali i njihovu zaštitu jer kroz stvaranje svijesti o zajedništvu čuvamo prvenstveno sebe pa onda i druge. Evropski identitet treba graditi na solidarnosti i blagostanju, kroz aktivnu participaciju u društvu koje teži jednakosti.

Iako često kritikovan da ima isuviše širok teorijski pristup i da uzima od različitih teorija onoliko koliko mu je dovoljno da uobliči sopstvenu, ostaje neosporno da je Gidens dao veliki doprinos teoriji identiteta, uobličavajući je na drugačijim epistemološkim osnovama nego što je slučaj kod drugih autora. Kroz pokušaj prevazilaženja kulturnih, političkih, ekonomskih i drugih razlika u Evropi, dao je osnov za stvaranje novog, drugačijeg društva, koje bi trebalo da donese dobrobit većini, ali što, ipak, vidi kao najvažnije – poboljša poziciju najugroženijih. Vrijeme će pokazati koliko je bio u pravu.

LITERATURA

- [1] Anthias, F. (2010). Beyond unities of identity in high modernity. *Global Studies in Culture and Power*. Vol 6, N. 1, (121–144).
- [2] Bendle, F., M. (2002). The crisis of 'identity in high modernity. *British Journal of Sociology*, Vol. 55, N. 1, s. 1–18.
- [3] Blokker, P. (2008). 'Europe 'United in Diversity': From a Central European Identity to Post-Nationality?. *European Journal of Social Theory*. Vol. 11, s. 257–274.
- [4] Bošković, B. (2011). European Social Model in the 21 st Century. U: Dodovski, I., & Pendarovski, S., (Ed.). *Constructing Europe as a Global Power: from Market to Identity*, s. 80–96. Skopje: University American College.
- [5] Bryant, G., A., C., & Jary, D. (1991). *Giddens' Theory of Structuration. A Critical Appreciation*. New York: Routledge.
- [6] Burke, P., J., & Stets, J., E. (2009). *Identity Theory*: Oxford: Oxford University Press.
- [7] Cohen, I., J. (1989). *Structuration Theory*. New York: St. Martin's Press.
- [8] Craib, I. (1992). *Anthony Giddens*. New York: Routledge.
- [9] Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- [10] Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

- [11] Giddens, A. (1987). *The Nation-State and Violence*. Los Angeles: University of California Press.
- [12] Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press.
- [13] Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Stanford: Stanford University Press.
- [14] Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right*. Stanford: Stanford University Press.
- [15] Giddens, A. (1994 b). Living in a Post-Traditional Society. U: Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. *Reflexive Modernization*, s. 56–109. Cambridge: Polity Press.
- [16] Giddens, A. (1999). *Treći put: Obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- [17] Giddens, A. (2003). Introduction. Neoprogresivism: A New Agenda for Social Democracy. U Giddens, A. (Ed.) *The Progressive Manifesto*, s. 1–35. Cambridge: Polity Press.
- [18] Giddens, A. (2007 a). *Europe in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
- [19] Giddens, A. (2007 b). *Over to You, Mr. Brown*. Cambridge: Polity Press.
- [20] Giddens, A. (2009). *Politics of Climate Change*. Cambridge: Polity Press.
- [21] Gidens, E. (1998). *Posledice modernosti*. Beograd: Filip Višnjić.
- [22] Gidens, E. (2005). *Odbegli svet*. Beograd: Stubovi kulture.
- [23] Gross, N. (2005). The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered. *Sociological Theory*, Vol. 23, No. 3, s. 286–311.
- [24] Jankowiak, W., R., & Fischer, E., F. (1992). A Cross-Cultural Perspective on Romantic Love. *Ethnology*, Vol. 31, No. 2, s. 149–155.
- [25] Jenkins, R. (2004). *Social Identity*. New York: Routledge.
- [26] Kastels, M. (2002). *Moć identiteta*. Zagreb: Golden Marketing.
- [27] Mestrovic, S., G. (1998). *Anthony Giddens: The last modernist*. New York: Routledge.
- [28] Mulinari, D., & Sandell, K. (2009). A Feminist Re-reading of Theories of Late Modernity: Beck, Giddens and the Location of Gender. *Critical Sociology*, Vol. 35, N. 4, s. 493–507.
- [29] O'Brien, M. (1999). Theorising Modernity: Reflexivity, Identity and Environment in Giddens' Social Theory. U: O'Brien, M., Penna, S., & Hay, C., (Ed.). *Theorising Modernity: Reflexivity, Identity and Environment in Giddens' Social Theory*, s. 17–38. Cambridge: Polity Press.
- [30] O'Brien, M., & Harris, J. (1999). Modernity and Politics of Identity. U: O'Brien, M., Penna, S., & Hay, C., (Ed.). *Theorising Modernity: Reflexivity, Identity and Environment in Giddens' Social Theory*, s. 139–155. Cambridge: Polity Press.
- [31] Sassatelli, M. (2009). *Becoming European: Cultural Identity and Cultural Policies*. New York: Palgrave MacMillan.
- [32] Weigert, M., A. (1986). The Social Production of Identity: Metatheoretical Foundations. *The Sociological Quarterly*, V. 27, N. 2, s. 165–183.
- [33] Zeman, Z. (2004). *Autonomija i odgođena apokalipsa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Branko BOŠKOVIĆ

MODERNITY, SOCIETY AND INDIVIDUAL: CONCEPT OF IDENTITY
IN THE SOCIOLOGY OF ANTHONY GIDDENS*Summary*

Discussing identity involves taking account of vast amount of different spheres of life. In playing important role in our being, individual and social as well, we need to be different and recognized by others by something special but as well to belong to specific social groups. Identity is what we are depending on the moment, context, social role and understanding of the nature. Anthony Giddens is one of the currently most relevant sociologists and he discusses identity in close relation with modernity. Modernity or as he prefers to say for the time we live in as high modernity shapes life of people unprecedentedly, compared to any time before. Individuals build their own identity reflexively, having the opportunity to work on it relieved of strong social ties and pressures, as was the case in previous social systems. Therefore, we all have many choices but that also means a lot of insecurity, due to loose social ties and individualization. The whole sociology of Giddens is current with the period it was written so he did not conclude his discussion of identity by personal identity but recognized that societies are getting tied in the process of globalization, which changes time-space relations. So, although not directly mentioning it, but rather having it in mind, he sees Europe and European Union as different from the rest of the world and due to that, obliged to protect its citizens in more preferable manner. Consequently, in consistence with the Third Way Theory, he perceives European identity to be built on solidarity and responsibility of citizens. Having different, active lives and being responsible not only for oneself but for others as well, people will be able to recognize that it is not nation, language or culture that brings them together but it is the better quality of life and welfare. Giddens has visionary ideas about the future of Europe, which appear to be difficult to be grasped in everyday life but have strong appeal, especially now, having in mind the economic crisis.